

Història termal de Caldes de Montbui

Autors diversos

Ajuntament de Caldes de Montbui, 2002. 301 pàg.

Ressenya

Antònia Carré

Doctora en filologia catalana

En el context del debat que es generà a l'edat mitjana sobre l'espermatogènesi, circulà una història atribuïda a Averrois, segons la qual una dona que sovintejava els banys tornà a casa prenyada, sense haver tingut contacte amb cap home. La història, que trobem repetida al *Terç del Cristià* (1384) de Francesc Eiximenis i a *L'Espill* (1460) de Jaume Roig, només volia demostrar la postura d'Aristòtil, que creia que era possible l'embaràs sense l'emissió de semen i sense plaer. Però serveix també per documentar que els banys eren vistos, ja a l'edat mitjana, com un indret on es podia estar en contacte directe amb el pecat de luxúria.

Des de sempre els banys s'han utilitzat com a mitjà per tenir cura de la higiene personal i de la salut, amb l'ús preventiu i terapèutic de les aigües termals i minero-medicinals, així com també com un indret adequat per a les relacions socials profitoses. Com a contrapartida, han estat vistos

com a llocs llicenciosos, cosa que en comportà la disminució de la clientela en determinats períodes històrics. Amb la publicació d'aquesta *Història termal de Caldes de Montbui*, patrocinada per l'Ajuntament de la vila, ara podem conèixer amb tot luxe de detalls com han anat evolucionant els banys públics i els privats, que esdevindran amb el temps balnearis, d'aquesta zona del Vallès Oriental.

Aquest és el mèrit principal del llibre: haver sabut traçar un recorregut complet per la història d'una vila termal. El volum dibuixa la història dels banys de Caldes de Montbui des de l'època romana fins a mitjan segle xx, de manera que queda ben palesa la continuïtat en l'aprofitament terapèutic de les deus termals de la vila durant més de dos mil anys. I si això ha estat possible és gràcies a la quantitat considerable de documentació que s'ha conservat als arxius històrics relativa als banys de Caldes de Montbui

(des dels documents medievals i els processos judicials fins a les memòries o informes anuals dels metges del Cuerpo de Médicos de Baños amb plaça a la vila), la qual ha estat pacientment recollida, analitzada i, en alguns casos, editada en aquest volum. En efecte, els documents (el més antic dels quals és de 1318 i el més modern porta data de 1879), recollits en apèndix, constitueixen una altra de les aportacions més significatives del llibre, juntament amb l'extens glossari de mots relacionats amb el termalisme i àrees afins, en el qual i per posar només un exemple, al costat de setanta-sis tipus diferents d'aigua, se'ns descriuen quaranta-vuit tipus de bany. Per tot plegat, aquesta *Història termal de Caldes de Montbui* esdevindrà una referència obligada en el camp dels estudis històrics sobre el termalisme, la hidroteràpia i la balneoteràpia, però també en camps tan diversos i alhora complementaris com ara la història de la medicina i de la ciència, la història social general o en la rica tradició catalana d'història local i comarcal.

La *Història termal de Caldes de Montbui* es presenta dividida en tres grans parts i en vuit capítols, els quals han estat elaborats per especialistes procedents de diversos àmbits de la recerca. És, doncs, una obra col·lectiva i, com sol ser habitual en aquests casos, inclou una certa desigualtat entre les parts que, malgrat tot, no desmereix el valor del conjunt. Després d'un pròleg signat pel geògraf Horacio Capel i d'una introducció general a càrrec de l'especialista en geografia i història urbanes Mercè Tatjer, a la

primera part de l'obra, «Els banys de Caldes de Montbui: de les termes romanes als balnearis», es perfila el rerefons històric de l'ús de l'aigua termal a la vila de Caldes des de l'època romana fins al final del segle XVIII.

El primer capítol, signat per l'arqueòloga i actual directora del Museu Thermalia de Caldes de Montbui, Anna Monleón, i dedicat a «Les termes romanes», ofereix, a partir de les excavacions arqueològiques efectuades els anys vuitanta i noranta del segle XX, una descripció del conjunt termal romà de Caldes de Montbui, un dels tres únics exemples coneguts a Catalunya (els altres dos conjunts són el de Caldes de Malavella i el dels Banys d'Arles), que es data a final del segle I aC o a començament del I dC.

El segon capítol, «Els banys de Caldes de Montbui, de l'època medieval a la Il·lustració», signat per Lluís Cifuentes, medievalista especialitzat en història de la medicina, contextualitza el bany en la medicina galènica, nascuda de la institució universitària medieval, i exposa el procés de democratització del bany, que es difon entre àmplies capes socials. Hi podem llegir una descripció minuciosa de l'evolució dels banys públics que hi havia aleshores a Caldes (els banys comuns i els de l'hospital) i de les dues cases de banys d'explotació privada que han pogut documentar-se, sovintejades per reis i reines i representants de la Diputació del General o Generalitat, atesa la proximitat de Caldes i Barcelona. Al segle XVIII, un cop tancats els banys comuns, hi havia cinc cases obertes al públic, alguna

de les quals encara funciona actualment: can Rius (documentada ja el 1354), can Guerau, can Solà, can Broquetas i can Llobet (les actuals Termes Victòria).

La segona part del llibre, «El termalisme contemporani i la comunitat balneària de Caldes de Montbui», està centrada en els aspectes científics i mèdics del termalisme a Caldes durant els segles XVIII i XIX. El primer capítol, «Aspectes científics i organitzatius del termalisme i la hidroteràpia contemporanis», signat per M. del Mar Serrano i Jerónimo Bouza, historiadors i geògrafs, exposa com l'impuls que van viure les ciències al final del XVIII determinà l'evolució de la hidroteràpia. S'hi dibuixa la història del Cuerpo de Médicos de Baños y Aguas Minerales, institució que s'encarregà de vetllar –no sense problemes– per les bones pràctiques dels banyadors i la salut dels banyistes, i es biografien els metges directors que van actuar a Caldes de Montbui, alguns dels quals foren figures de relleu, com ara el geòleg Josep Antoni Llobet i Vall-llosera.

El capítol segon, «Malalts i malalties a les memòries mèdiques del Cuerpo de Médicos de Baños», signat per Isabel Lobo, metgessa especialitzada en termalisme i àrees afins, constitueix una acurada anàlisi de les memòries o informes anuals redactats pels metges directors que van exercir el seu càrrec a Caldes.

El tercer i últim capítol d'aquesta segona part, «Ciència, oci i negoci: una relació tradicionalment polèmica», a càrrec de Jerónimo Bouza, estudia les relacions con-

flictives entre els propietaris dels balnearis calderins, els banyadors i els metges directors, i la competència existent entre els mateixos balnearis, que sovint es disputaven l'assistència dels banyistes amb mètodes no del tot ortodoxos.

La tercera part de l'obra, titulada «Caldes de Montbui, vila balnearia i termal (segles XIX-XX)», explica l'evolució de Caldes com a vila termal durant un període de gairebé cent anys, des de la segona meitat del XIX fins al final de la Guerra Civil de 1936-1939, època de gran expansió del fenomen termal, durant la qual, amb l'augment de banyistes, s'introduí a la vila un nou concepte de balneari, que compatibilitzava el bany i l'oci organitzat. Al final del segle XIX, els balnearis es reformaren i s'ampliaren, s'hi construïren teatres, salons... i s'hi organitzaven excursions, balls i altres activitats per distreure els banyistes.

El primer capítol d'aquesta part, «Balnearis i context urbà», signat per l'historiador contemporaneista Jordi Sánchez, planteja les modernitzacions de la vila i les renovacions a les quals se sotmeteren les cases de banys per tal d'esdevenir el que actualment entenem per balnearis.

El capítol segon, «Vida social i cultural a l'entorn dels balnearis calderins», elaborat per Jerónimo Bouza i Jordi Sánchez, exposa amb detall com era el viatge típic del banyista des de Barcelona fins a Caldes, a partir de guies turístiques de l'època, i com era l'estada al balneari.

El capítol tercer i últim, «Caldes de Montbui entre les viles termals catalanes i peninsulars», signat per Mercè Tatjer, contextualitza el cas de Caldes de Montbui en el procés general de la primera expansió de les viles termals a Catalunya (que s'esdevingué durant la dècada de 1840), en els anys d'esplendor del termalisme català (entre el darrer terç del segle XIX i les quatre primeres dècades del XX), els anys de crisi (que va tenir lloc, com a tot Europa, a mitjan segle XX) i, breument, la posterior renovació, de dates recents.

El llibre es complementa amb tres apèndixs, el primer i el tercer dels quals constitueixen el recull documental i el glossari abans esmentats, i el segon, elaborat pel geòleg Fernando Pedrazuela, traça succintament les línies generals de la geologia termal de Caldes de Montbui.

Clou el volum una llista alfabètica de la bibliografia utilitzada, però hi trobem a faltar un índex, com a mínim toponomàstic, un instrument que, tot i una certa tendència a prescindir-ne, a més de permetre un còmode accés al contingut de les obres especialitzades contribueix, sens dubte, a prestigiar-les (i a desprestigiari-les, en el seu defecte).

Tot i aquesta mancança, cal destacar un altre aspecte de la presentació que, en aquest cas, enriqueix considerablement el volum: la profusa reproducció, tant en color com en blanc i negre, d'un gran nombre d'il·lustracions corresponents a totes les èpoques, que ens ajuden a imaginar-

nos com devien ser els banys en cada moment de la història; en aquest sentit, són remarcables les miniatures medievals, els dibuixos del segle XIX, que corresponen a diferents aplicacions de l'aigua termal, o els cartells noucentistes, com el que porta per títol *A l'hora del bany* i que ornamenta també la contraportada.

Tot plegat, doncs, una esplèndida aportació a la recuperació d'un passat local que depassa, però, les coordenades de la història local pròpiament dita, i que, exemplarment elaborada per un equip interdisciplinari, posa el llistó ben amunt en els estudis sobre aquestes temàtiques, alhora que prestigia els qui han tingut el bon seny de patrocinar-la i el bon fer d'elaborar-la.

A l'hora del bany, de Robert Cartes.
 (Fotografia: Jordi Serra; extreta de la contracoberta del llibre)

